

3-15-AASTASE ERIVAJADUSEGA LAPSE ABIVAJADUSE HINDAMISE TÖÖVAHEND

Sissejuhatus

Lapse abivajaduse hindamise töövahendi eesmärgiks on abistada lastekaitsetöötajat või lapsega töötavat isikut (edaspidi töötaja) 3-15-aastaste erivajadustega laste esmase abivajaduse teostamisel. Töövahend on mõeldud selle vanusegrupi jaoks, kuna alla 3-aastaste laste arengut ei ole võimalik sellega hinnata, kuna lapse oskused ei ole veel töövahendis väljatoodud tasemeni jõudnud. Lisaks ei pruugi alla 3-aastane laps haridusasutuses käia ning seda valdkonda ei saa sellisel juhul hinnata. Samas alla 3-aastaste laste puhul võib kasutada töövahendi elutingimuste ning peresiseste- ja väliste suhete küsimusi, et selgitada välja probleeme nendes valdkondades. Kõiki töövahendis toodud valdkondi peaks olema võimalik hinnata alates lapse 3. eluaastast kuni 15. eluaasta lõpuni¹.

Kohaliku omavalitsuse töötaja peab lastega töötades juhinduma **lastekaitseseadusest**, mille kohaselt on kohaliku omavalitsuse üksusel kohustus kümne päeva möödumisel abivajavast lapsest teada saamisest teha otsus juhtumikorralduse algatamiseks või algatamata jätmiseks või juhtumi edastamiseks pädevale ametiisikule². Juhtumikorralduse võib algatamata jätta ainult juhul, kui lapse abivajadus on võimalik rahuldada ühekordse meetmega. Kui lapsel on mitmes heaolu valdkonnas pikaajalist tuge vaja, mis hõlmab ka vajadust koordineerida mitme organisatsiooni koostööd abi andmisel, siis tuleb **sotsiaalhoolekande seaduse** kohaselt kasutada juhtumikorralduse põhimõtteid, mis hõlmab:

- 1) juhtumiplaani koostamist ja osapoolte üksteisega seotud tegevuste ajakava kooskõlastamist;
- 2) juhtumi koordineerija määramist, kes on kontaktiks nii perele kui ka teistele võrgustikuliikmetele;
- 3) vastastikuse teabevahetuse korras kokku leppimist.

Käesolev töövahend abistab töötajat seadusest tulenevate kohustuste täitmisel. Sellega on võimalik kaardistada kas ja millistes heaolu valdkondades lapsel probleeme esineb ja millisel määral. Saadud informatsiooni põhjal saab otsustada milliseid spetsialiste on veel vaja kaasata, et teostada spetsiifilisemaid hindamisi ning koostöös otsustada, millist tuge lapsele ja perele rakendada, et leida parimaid lahendusi lapse ja tema pere toimetuleku toetamiseks. Lisaks saab töövahendit kasutada vahehindamiste teostamisel, et aru saada, kas sekkumised on olnud tulemuslikud või mitte.

Küsimused ei ole mõeldud intervjuuna, vaid neile tuleks saada vastused vestluse ning vaatluse käigus. Kõige paremini on võimalik seda teha, kui minna lapse igapäevasesse keskkonda (teha koduviit ning minna haridusasutusse kohapeale, kus jälgida lapse käitumist). Kui erinevad osapooled annavad sama küsimuse kohta erinevaid vastuseid, siis tuleks kindlasti põhjalikumalt uurida, mis selle taga on.

Töövahendis ja juhises kasutatakse termineid vanem ja vanemad, kuid nende all on mõistetud nii lapse bioloogilisi vanemaid kui ka last realselt kasvatavat isikut (nt kasuvanem, eestkostja).

---

¹ Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse alusel loetakse 16-aastane puudega isik tööeliseks.

² Lasteks § 29 lõige 3

Töövahend koosneb kahest osast:

- 1) Üldandmed lapse ja leibkonna, elukoha, hariduse, tervise, puude olemasolu kohta.
- 2) Hinnatavad heaoluvaldkonnad. Töövahendiga hinnatakse lapse toimetulekut ja toetusvajadust viies heaoluvaldkonnas:
  - Tervis
  - Elutingimused
  - Peresisesed- ja välised suhted
  - Igapäevaeluga toimetulek
  - Haridus

Hindamiseks alusmaterjali kogumine

Enne intervjuerimist kogutakse kokku ja vaadatakse üle kogu informatsioon, mis on lapse kohta töötajale kättesaadav erinevatest andmebaasidest.

- 1) Eesti rahvastikuregistrist on õigus saada isiku üld- ja elukoha andmed, vanema hooldusõiguse, eestkoste ja seoste andmed. Esitlusinfona on õigus saada dokumentide andmeid;
- 2) Sotsiaalkaitse infosüsteemist (SKAIS) on õigus saada puude andmed, makstavate toetuste ja hüvitiste andmed. Esitlusinfona on õigus saada rehabilitatsiooniplaani olemasolu andmeid;
- 3) Ravikindlustuse andmekogust on õigus saada esitlusinfona isiku ravikindlustatuse andmeid ja perearsti kontaktandmeid;
- 4) Eesti hariduse infosüsteemist (EHIS) on õigus saada lapse hariduse, õppimise ja õpilaskodu kasutamise andmed. Esitlusinfona on õigus saada koolikohustuse mittetäitmise, osutatavate tugiteenuste ja makstavate stipendiumide andmeid.

Kui andmepäringutest selgub, et lapsel on riiklikes süsteemides läbi viidud hindamisi (nt rehabilitatsiooniplaan, puude olemasolu hindamine), siis tuleb läbiviidud hindamiste materjalidega kindlasti tutvuda (küside neid lapsevanemalt) ning kasutada seal juba olemas olevat infot toetusvajaduse hindamise läbiviimisel, täiendades seda lapselt, vanemalt ja/või tema lähedaselt ning teistelt seotud osapooltelt (nt haridusasutuselt, perearstilt), saadava hetkeolukorra informatsiooniga. Seotud osapooltelt küsitakse vaid seda infot, mida ei ole võimalik saada juba olemasolevatest andmetest.

Juhised hindamisinstrumenti kasutamiseks

Üldandmed lapse ja leibkonna kohta

Üldandmed lapse ja leibkonna kohta on peamiselt kättesaadavad erinevatest registritest ning enne lapse ja perega kohtumist tuleb info kokku koguda. Kohtumisel on võimalik täpsustada, kas registritest saadud andmed on ajakohased.

Lapse ja pere kohta üldandmeid kogudes on vastuste sisestamiseks kolm erinevat võimalust:

- Punktid, kus märkida ristiga lapse kohta käiv info.
- Punktid, kus on vaja anda üks vastus, mille saab valida rippmenüüst. Teatud vastusevariantide puhul ilmub järgmisele reale täpsustuse lisamise koht.

Näiteks elukoha liigi saab valida rippmenüüst. Kui olemasolevatest variantidest ei sobi ükski, siis on võimalik valida „muu“ ning sellisel juhul ilmub järgmisele reale „palun täpsustage“ väli. Sellisel juhul on töötajal võimalik vabas vormis ise elukoha liik kirjutada.

Jällegi on võimalik kommentaari lahtrisse lisada lühidalt vabas vormis täiendavat infot.

- Punktid, kus on võimalik vastus kirjutada vabas vormis.

Näiteks leibkonna suuruse juures tuleb kirjutada mitmest inimesest leibkond koosneb.

Üldandmed – nimi, isikukood, sugu, peamine suhtluskeel. Kui lapse peamine suhtluskeel ei ole eesti keel ning tal on olemas tõlk, siis lisada see info koos tõlgi kontaktidega kommentaaride

lahtrisse.

Elukoht – märkida lapse registreeritud elukoht. Kui lapse tegelik viibimiskoht erineb registreeritud elukohast, siis täita ka tegeliku viibimiskoha väljad. Tegelik viibimiskoht tuleb täita ka sellisel juhul, kui laps viibib suurema osa enda vabast ajast kuskil mujal (nt on esmaspäevast kuni reedeni õpilaskodus, on ajutiselt turvakodus, lühiajaliselt asendushooldusteenusel).

Lapse leibkond – Märkida ristiga, kellest leibkond koosneb. Kommentaaride lahtrisse saab lisada täpsustavat infot (nt kui mitu õde-venda on peres), millega leibkonnaliikmed tegelevad (tööga hõivatud, õppivad, pensionärid jne).

Lapse seaduslik esindaja – info lapse peamise seadusliku esindaja ning kontaktisiku kohta. Töövahend võimaldab lisada andmed peamise seadusliku esindaja kohta. Kui lapsel on kaks seaduslikku esindajat või olemas mõlemad vanemad, siis lisada teise vanema kontaktid kommentaari lahtrisse.

Kontaktisiku andmed märkida ainult siis, kui seaduslik esindaja ei ole peamine kontaktisik.

Haridus – info, kas laps on kodune, käib lasteaias, lastehoius, koolis, on tervislikel põhjustel koduõppel (rakendatakse koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel) või vanema soovil koduõppel (rakendatakse kooli õppenõukogu otsusel). Kuna lapsehoiuteenus on sotsiaalteenus, siis selle kohta ei ole võimalik andmeid EHISest saada. Ehk, kui eelkooliealine laps ei ole kantud haridusasutuse nimekirja, tuleks vanemalt küsida, kas ta käib lastehoius.

Kui laps ei ole kodune, siis lisada andmed isiku kohta, kellega haridusasutusest ühendust võtta lapsega seotud küsimustes.

Tervis – perearsti kontaktandmed.

Puue ja rehabilitatsioon – info selle kohta, kas lapsele on juba puude raskusaste määratud ning kas tal on olemas rehabilitatsiooniplaan.

Heaoluvaldkondade kohta hinnangu andmine

Iga hinnatav heaoluvaldkond jaguneb omakorda alavaldkondadeks, kus on vähemalt üks küsimus, millega hinnatakse toetusvajaduse astet. Sobiva vastusevariandi leidmiseks on juhisesse lisatud toetavad küsimused. Kommentaaride lahtrisse saab lühidalt lisada faktilist infot, mis saadi erinevatest allikatest ning võeti vastusevariandi valimisel arvesse. Peale rippmenüüst vastusevariandi valimist arvutab töövahend ise iga valdkonna punktid kokku ning juhises on iga valdkonna lõpus välja toodud järeldused vastavalt saadud punktisummale.

SISSEJUHATUS

➤ Millist abi ja tuge vajab laps rohkem kui mõni teine temavanune laps?

Sissejuhatav küsimus keskendub sellele:

- miks on laps ja pere juhtumikorraldaja juurde sattunud?
- millistes valdkondades on lapse kontaktisiku arvates lapsel suurim abivajadus võrreldes eakaaslastega?

Küsimusele vastatakse vabas vormis, laps või vanem kirjeldab probleemi/probleeme.

TERVIS

➤ Milline on lapse tervis üldiselt?

Küsimusele vastatakse vabas vormis, laps ja/või vanem annab hinnangu lapse tervisliku seisundi kohta. Silmas peetakse tervist üldiselt, mitte aga terviseseisundit käesoleval hetkel või ajutiste terviseprobleemide esinemist. Kui laps on hetkel (ajutiselt) haige, siis tuleks vajaduse korral paluda anda vastajal hinnang lapse tervisele üldisemalt, mitte praeguse seisundi järgi. Selle küsimusega saab teada, milliseks laps ise või lapsevanem/hooldaja subjektiivselt terviseseisundit hindab. Oluline on, et töötaja oma hoiakuga vastamist kuidagi ei mõjutaks. Näiteks võib puudega laps oma terviseseisundit väga heaks hinnata.

➤ Kas lapsel on püsiv haigus või terviseprobleem?

Küsimuse eesmärgiks on teada saada, kas lapsel on olulisi pikaajalisi tervisehäireid, lähtudes lapse enese, lapsevanema või hooldaja hinnangust. Näiteks krooniliste haiguste esinemine, mille puhul on tegemist püsiva haigusseisundiga, mis vajab pikka aega jälgimist, uurimist või ravi. Siinkohal on tegemist üldküsimusega ning arvesse lähevad mitte üksnes diagnoositud haigusseisundeid, vaid ka muud halva tervisega seotud probleemid, mille tulemusena laps peab näiteks tihti lasteaiast või koolist puuduma.

➤ Kas lapse ravivajadus on viimase 12 kuu jooksul suurenenud?

Küsimusega mõõdetakse muutust lapse terviseseisundis. Vastamisel tuleb võrrelda viimase 12 kuu olukorda varasema ajaga. Ravivajaduse all mõeldakse nii perearstide külastusi, eriarstiabi kasutamist, haigla- või päevaravil viibimist, kasutatavate ravimite dooside muutust.

Vastusevariandid:

Ei- lapse ravivajadus ei ole suurenenud viimase 12 kuu jooksul.

Jah- lapse ravivajadus on suurenenud (nt sagenenud on arstivisiitide vajadus, ravimite vajadus sh meditsiiniseadmed, nagu ortopeedilised jalatsid, tugikorsett vms), aga on määratud ravi/abivahend, mis hoiab terviseseisundi hetkel kontrolli all.

Mõningal määral- tundub, et terviseseisund on kehvemaks läinud, aga arsti juurde ei ole veel jõudnud.

Jah- lapse ravivajadus on suurenenud, kuid arsti ettekirjutuste järgi ravi ei kasutata/ei kasutata vastavalt juhiste või see ei toimi.

➤ Kas laps kasutab abivahendeid?

Abivahendite all on mõeldud kõiki tooteid või vahendeid, mille abil on võimalik erivajadusest või puudest tulenevat tegevusvõimet säilitada ja ennetada ning kompenseerida piirangute süvenemist.

Kui jah, siis milliseid? Millistes olukordades ja kui sageli?

Kas lapsele on ette nähtud abivahend, mida ta ei kasuta? Kui jah, siis mis põhjusel?

LIIKUMINE

➤ Kas laps suudab iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides?

Abivahendite all on mõeldud liikumist abistavaid vahendeid.

Vastusevariandid:

Jah- Laps suudab iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides ilma raskusteta.

Mõningal määral- Laps suudab küll iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides, aga esineb raskusi. Näiteks lapse liikumine on kohmakas ja/või tal on tasakaalu hoidmisega raskusi.

Ei- Laps ei suuda iseseisvalt ega ka abivahendiga püsti tõusta ja siseruumides liikuda. Milles seisnevad raskused?

➤ **Kas laps suudab käia iseseisvalt või abivahendiga välitingimustes?**

Välitingimused tähendab liikumist tänaval, pargis, metsarajal jne. Abivahendite all on mõeldud liikumist abistavaid vahendeid.

Vastusevariandid:

Jah- Laps suudab eakohaselt ilma raskusteta liikuda välitingimustes.

Mõningal määral- Laps suudab käia iseseisvalt või abivahendiga, kuid tal esineb mõningaid raskusi või tal on vaja abi/järelevalvet liikudes.

Näiteks laps suudab käia tasasel tänaval, kuid ebatasasel pinnal (metsarajal) liikumisega on tal tasakaalu probleemide tõttu raskusi. Sellisel juhul kirjutada kommentaari lahtrisse "on raskusi ebatasasel pinnal tasakaalu hoidmisega".

Ei- Laps ei suuda iseseisvalt ega ka abivahendiga liikuda välitingimustes. Kommentaari lahtrisse kirjutada, milles seisnevad raskused.

MEELEELUNDKONNA FUNKTSIOONID

➤ **Kas lapsel on probleeme kuulmisega?**

Töötaja saab kuulmist hinnata võrgustikult saadud info pinnalt. Uurida vanemalt, millal viimati kontrolliti lapse kuulmist? Lisaks suheldes lapsega, näiteks kasutades sosinkõnet ja paludes vastu sosistada sama sõna. Seda küsimust vaadata koos sotsiaalse suhtlemise küsimusega. Kui laps ei vasta küsimustele, siis võib probleem olla selles, et tal on probleeme kuulmisega.

➤ **Kas lapsel on probleeme nägemisega?**

Töötaja saab nägemist hinnata võrgustikult ning lapselt saadud info pinnalt. Uurida, millal viimati kontrolliti lapse nägemist? Isegi, kui lapsel näiliselt silmade probleeme pole, peaks Tartu Ülikooli Kliinikumi poolt koostatud juhendi järgi³ silmaarsti või ortoptisti konsultatsioon toimuma 3-aastaselt.

Lisaks jälgida, kas lapsel on asju haarates normaalne silma-käe koostöö, kas silmad liiguvad paralleelselt, kas laps kallutab pead küljele otse vaatamisel või sulgeb ühe silma asjade jälgimisel.

Nägemise küsimust vaadata koos liikumise ning arengu ja edasijõudmise küsimustega. Kuna probleemid nendes valdkondades võivad olla seotud nägemisega. Kui lapse üks silm on pidevalt kõõrdi või kui laps komistab tihti, siis on vastus kindlasti „jah“. Kui lapse silmad on otse, kuid vajuvad aeg-ajalt kõõrdi, siis on vastus „mõningal“ määral.

➤ **Kas lapsel on probleeme kõnelemise või kõnest arusaamisega?**

Kõne hindamiseks vestleb töötaja lapse ja lapse saatjaga. Eesmärk ei ole professionaalne kõne hindamine, vaid selgus, kas raskused kõnelemisel või kõne mõistmisel põhjustavad piiranguid lapse hakkamasaamisega (nt sotsiaalsetes suhetes eakaaslastega või täiskasvanutega). Otsuse tegemisel on abiks Eesti Logopeedide Ühingu poolt koostatud juhendmaterjal⁴.

³ Tartu Ülikooli Kliinikum. Kõõr(d)silmsus ehk strabism

<https://www.kliinikum.ee/pildid/patsiendile/infovoldikud/haigused/strabism.pdf>

⁴ Eesti Logopeedide Ühing. Lapse kõne areng: <http://www.elu.ee/lapse-kone-areng/>

Näiteks: kui lapse kõnest saab aru vaid lapsevanem või laps ei räägi üldse (viipab, häälitseb), on vastus kindlasti „jah“.

TERVIST KAHJUSTAV KÄITUMINE

➤ Kas laps suitsetab, tarvitab alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid või on kujunenud välja sõltuvusprobleem?

Mõelge viimase nelja nädala peale:

- Kas sellel ajal laps suitsetas, tarbis alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid? Kui jah, siis kui sageli?
- Kas laps suudaks ilma meditsiinilise abita loobuda tarvitamisest? Kui ei suuda, siis võib esineda sõltuvushäire.

Vastusevariandid:

Ei- Laps ei ole viimase nelja nädala jooksul suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume ega teisi psühhotroopseid aineid ning sõltuvusprobleeme ei ole välja kujunenud.

Mõningal määral- Laps on viimase nelja nädala jooksul 1-3 korda suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid.

Jah- Laps on viimase nelja nädala jooksul igal nädalal suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid. On kahtlus, et tekkinud on sõltuvusprobleemid.

➤ Kas lapsel esineb käitumist, mis ohustab või võib ohustada tema enda ja/või teiste turvalisust?

Küsimusega hinnatakse, kas lapse käitumine võib teda või teda ümbritsevaid inimesi ohustada. Näiteks ülemäärane riskeerimine ja õnnetustesse sattumine, mingil moel enda või teiste tervist kahjustav käitumine (välja arvatud eelmises küsimuses küsitud tervist kahjustava käitumise valdkonnad). Küsimus on üldine ning ei viita mingile kindlale ajaperioodile, millal käitumine esineb.

Märksõnad: lõikumine, söömishäired, vihahood, vägivaldsus, antisotsiaalne käitumine, ohutunde puudumine, ennast kahjustavatesse gruppidesse kuulumine.

Vastusevariandid:

Ei- Laps ei käitu ennast või teda ümbritsevaid inimesi ohustavalt.

Mõningal määral- Lapsel esineb aeg-ajalt käitumist, mis ohustab mõningal määral teda ennast või teisi inimesi. Milline on lapse käitumine?

Jah- Laps käitub sageli ennast või teisi ohustavalt ning seab end järjepidevalt ohtu või kahjustab olulisel määral teda ümbritsevaid inimesi. Milline on lapse käitumine?

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-1 – lapse tervises seisund on hea ja tal ei esine tervist kahjustavat käitumist. Kui mõni küsimus on vastuseks saanud 1, siis laps võib selles alavaldkonnas olla haavatav ning olukord vajab jälgimist, et otsustada, kas sekkumine on vajalik või mitte.

Punktid 2-6 – mõõdukad probleemid tervise ja/või tervist kahjustava käitumisega (kui just üks küsimustest pole vastuseks saanud 2 punkti, sellisel juhul on tegemist tõsiste probleemidega). Toe tagamiseks on vaja läbi viia spetsiifilisemaid hindamisi, kuhu on vaja kaasata spetsialist(id) vastavalt sellele, kus alavaldkondades probleemid esines. Kui lapse mõõdukad probleemid on tingitud:

- võimalikust **ravivajaduse suurenemisest**, aga arsti juurde ei ole veel jõutud, siis kaasata

lapse **perearst**.

- **liikumisega**, siis sobiva sekkumise leidmiseks kaasata **füsioterapeut**.
- **meelelunkonna funktsioonidega**, siis kõnelemise ja kuulmisega seotud probleemide korral kaasata **perearst**, kes tegeleb spetsiifilisema hindamisega ning vajadusel suunab omakorda erialaspetsialisti vastuvõtule. Nägemisega seoses kaasata **silmaarst**.
- **tervist kahjustavast käitumisest**, siis sagedasti on lapse riskikäitumine seotud peresiseste probleemidega. Eelnevalt oleks vaja leida võimalusi pakkuda abi perele, muuta peresüsteemi ning suhteid. Sobiva toe leidmiseks saab **lastekaitsetöötaja** läbi viia põhjalikuma hindamise lapse heaolu hindamise käsiraamatu alusel⁵, mille põhjal valida sobivad sekkumised.

Kui laps tarvitab tubakatooteid, alkoholi või narkootikume, aga suudaks ilma meditsiinilise abita loobuda, siis selleks on kohalikele omavalitsustele ning koolidele mõeldud erinevad sekkumismeetodid (nt erinevad loengud, vaba aja parem sisustamine, mingi programm). Sobiva sekkumismeetodi leidmiseks saab töötaja küsida nõu **Tervise Arengu Instituudist** (edaspidi TAI). Kui on sõltuvuse kahtlus, siis võtta ühendust **perearstiga** või pöörduda samuti **TAI** poole, kes pakub noorte pikaajalist rehabilitatsiooniteenust sõltlastele.

Punktid 7 ja rohkem - tõsised probleemid tervise ja/või tervist kahjustava käitumisega, mis vajavad **kiiret sekkumist**. Lahenduste leidmiseks on vaja läbi viia meeskondlik hindamine. Vastavalt sellele, millistes alavaldkondades tõsised probleemid esinevad, tuleb hindamisse kaasata spetsialistid, kes on välja toodud mõõdukate probleemide alavaldkonna järelduste juures.

Kui lapsel esineb tõiseid probleeme enesevigastamise või muu ennast kahjustava käitumisega, mis on eluohtlik, siis võtta koheselt ühendust **psühhiaatriakliinikuga**.

ELUTINGIMUSED

ELURUUM

➤ Kas eluase vastab lapse vajadusele?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Missugused on pesemise ja tualettruumi kasutamise võimalused ja kas ning kuidas (iseseisvalt, abivahendiga, teise inimese abiga) laps saab neid kasutada?
- Kas lapsel on piisavalt ruumi magamiseks, õppimiseks, mängimiseks, liikumiseks, eraldumiseks jm?
- Kas eluruumid sobivad lapsele või vajavad kohandamist (kõik vajalikud seadmed ja vahendid mahuvad ruumi)?
- Kas eluruumide seisukord vastab lapse vajadustele ja on lapsele ohutu sh puhtus, võimalikud allergeenid, suitsuandurid, piirded jne.
- Kas eluruumi on juba kohandatud mõne leibkonnaliikme tervises seisundiga seotud erivajadusi arvestades (käetoed, kaldtee vms)?

Vastusevariandid:

Jah- Eluase vastab lapse vajadustele. See on puhas, olemas on lapse vajadustele vastavad pesemise ning tualettruumi kasutamise võimalused. Lapsel on oma voodi, koht õppimiseks, piisavalt ruumi liikumiseks ning omaette olemiseks. Kohandused, mida laps vajab on olemas

---

⁵ Sotsiaalkindlustusamet (2017) Lapse heaolu hindamise käsiraamat.

https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/Noustamisteenused/lapse_heaolu_hindamise_kasiraamat.pdf

või juba teostatud.

Mõningal määral- Eluasemega esineb teatud puudusi, kuid olukorda on võimalik parandada väiksemamahuliste kodukohanduste teostamisega.

Ei- hetkel kasutusel olev eluruum ei vasta lapse vajadustele või on vajalik teostada suuremahulised kodukohandused.

KASVUKESKKOND

➤ Kas kasvukeskkond vastab lapse vajadustele?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas lapsel on turvaline (valgustatus, liiklusohutus jm) vahetus keskkonnas/ kogukonnas liikuda/viibida?
- Kuidas on tagatud laste järelevalve (lapsehoid, pikapäevarühm, päevakeskus jm), kui vanemad töötavad või õpivad?
- Kas lapse vahetus keskkonnas (naabruskond) on vabaaja veetmise võimalused (koduaed, mänguväljak, huvitegevus jm)? Kas lapsel on võimalik/tahab kasutada olemasolevaid võimalusi?
- Kas on olemas vajalikud tugiteenused ja milline on ligipääs teenustele (tervishoiu-, sotsiaali- ja haridusteenused)?
- Kas lapse elukeskkonda on lähtuvalt erivajadustest kohandatud? Kui ei, siis kas selleks oleks vajadus? Milline?

Vastusevariandid:

Jah- Lapsel on elukeskkonnas liikuda/viibida turvaline. Lapsele on tagatud järelevalve, kui vanemad on hõivatud muude tegevustega. Vabaaja veetmise võimalused on olemas ning lapsel on võimalik neid kasutada. Toetavate teenuste tagamiseks on eeldused olemas (haridusasutuses on tugispetsialistid, rehabilitatsiooniteenused on kättesaadavad).

Mõningal määral- Elukeskkond on turvaline aga laps vajab lisaabi/lisatuge (sõidutee ületamisel, orienteerumisel jm) või keskkonna kohandamist (liikumist mitte takistavad äärekivid jm). Puuduvad lapse erivajadustele sobivad vabaaja veetmise võimalused, tugiteenused, järelevalve võimalused või laps ei saa neid erinevatel põhjustel kasutada.

Ei- lapse elukeskkond on ebaturvaline, puuduvad vabaaja veetmise võimalused, puuduvad tugiteenused või teenuste tagamine on keeruline.

PERE MAJANDUSLIK OLUKORD

➤ Kas pere sissetulekud on stabiilsed ja piisavad lapse vajaduste katmiseks?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Milline on perekonna majanduslik olukord lühemas ja pikemas perspektiivis (sissetulekud, toetused, väljaminekud, rahalised kohustused)?
- Millised on vanemate tööajad, töögraafik, töö iseloom ja asukoht?
- Kui üks vanem elab lahus, siis kas ta aitab regulaarselt katta lapse ülalpidamiskulusid?
- Kas eluasemekulude eest tasutakse õigeaegselt; kas on tekkinud võlgu?
- Kas perel on tagatise (säästud, pärandus, hoiuarve, kindlustus)?

Vastusevariandid:

Jah- tulud ületavad kulusid.

Mõningal määral- teatud kuudel ületavad kulud tulusid (näiteks on vaja teha lapse erivajadusest tulenevaid väljaminekuid, vanem peab viibima lapsega kodus hoolduslehel, üks vanem peab kodus lapsega olema jm). Lahuselav vanem ei toeta last majanduslikult.

Ei- kulud ületavad igakuiselt tulusid.

➤ **Kas vähemalt üks vanematest on pidanud lapse tervises seisundi tõttu muutma oma töökorraldust?**

Vastusevariandid:

Ei- lapse tervises seisund tõttu ei ole vanemad pidanud muutma enda töökorraldust.

Mõningal määral- üks või mõlemad vanemad on olnud sunnitud lapse tervises seisundi tõttu vähendama enda töökoormust.

Jah- üks või mõlemad vanemad on olnud sunnitud lapse tervises seisundi tõttu loobuma enda tööst.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-1 - lapse elutingimused on head ning selles valdkonnas probleeme ei esine. Punkti 1 korral võib laps ühes alavaldkonnas olla haavatav ning olukord vajab jälgimist, et otsustada, kas sekkumine võib vajalik olla või mitte.

Punktid 2-4 - mõõdukad probleemid elutingimustega (kui just üks küsimustest pole vastuseks saanud 2 punkti).

Toe tagamiseks on vaja läbi viia spetsiifilisemaid hindamisi, kuhu on vaja kaasata spetsialist(id) vastavalt sellele, kus alavaldkondades probleemid esinesid. Kui lapse mõõdukad probleemid on seotud:

- **eluruumiga**, siis kaasata **kohaliku omavalitsuse spetsialist**, kes vastutab eluruumide kohandamise eest. Lisaks on Sotsiaalkindlustusamet koostanud infomaterjali⁶, mis lihtsustab inimese vajaduste hindamist ning annab soovitusi sobiva kohanduse osas. Nõu on võimalik küsida ka Sotsiaalkindlustusameti spetsialistilt⁷.
- **elukeskkonnaga**, kus võib esineda teatud puudusi, siis nende kõrvaldamiseks saab töötaja otsida lahendusi koostöös teiste **kohaliku omavalitsuse spetsialistidega**⁸. Lisaks annab Sotsiaalkindlustusameti poolt koostanud keskkonna kohandamise infomaterjal juhiseid liikumispuudega, nägemispuudega⁹ ja kuulmispuudega inimestele avaliku ruumi planeerimise osas.
- **majandusliku olukorraga**, siis on variant pakkuda perele tuge ühekordsete toetustega või teatud soodustustega. Kui pere on olnud sunnitud vähendama enda töökoormust lapse tervises seisundi tõttu, siis on võimalik pakkuda tugiteenuseid (nt lapsehoiuteenus, pikapäevarühm), et lapsevanem(ad) saaks töökohta säilitada.

Punktid 5 ja rohkem - tõsised probleemid elukeskkonnaga, mis vajavad kiiret meeskondlikku sekkumist **kohaliku omavalitsuse spetsialistide** poolt. Kui üks või mõlemad vanemad on pidanud töölt ära tulema, siis kaaluda võimalust määrata hooldajatoetus.

⁶ Sotsiaalkindlustusamet (2018) Keskkonna kohanduse abimaterjal kohaliku omavalitsuse spetsialistile.

https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Abivahendid/Kohandamine/keskkonna_kohandamise_abimaterjal_kohaliku_omavalitsuse_spetsialistidele.pdf

⁷ Keskkonna kohandamine erivajadustega inimestele lisainfo ning kontakt:

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/keskkonna-kohandamine-erivajadustega-inimestele>

⁸ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 6 lg 1 kohaselt on omavalitsusüksuse ülesanne korraldada vallas või linnas sotsiaalteenuste osutamist, sotsiaaltoetuste ja muu sotsiaalabi andmist, eakate hoolekannet, kultuuri-, spordi- ja noorsootööd, elamu- ja kommunaalmajandust, veevarustust ja kanalisatsiooni, heakorda, jäätmehooldust, ruumilist planeerimist, valla- või linnasest ühistransporti ning valla või linna teede ehitamist ja korrashoidu, kui need ülesanded ei ole seadusega antud kellegi teise täita.

⁹ Eesti Pimedate Liit (2016) Ehitatud keskkonna ligipääsetavus nägemispuudega inimestele projekteerimisjuhise. http://pimedateliit.ee/wp-content/uploads/2017/04/EPL_juhend_august2016.pdf

Majanduslike probleemide leevendamiseks pakkuda **võlanõustamise teenust**. Kui vanem või vanemad ei täida ülalpidamiskohustust, siis mõelda **elatisabi** taotlemisele. Lisainfo: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/elatisabi>.

PERESISESED JA -VÄLISED SUHTED

Suhete teemat uurides on alati kasuks pere genogrammi koostamine, et info oleks ülevaatlik ning seoste loomine loogiline. Samuti aitab see mõista, mis info on veel puudu ning mida oleks vaja veel juurde küsida. Kõik allpool küsitav on võimalik märkida genogrammile.

➤ Kes on lapse elus olulised isikud?

Üldinfona nimetada, kes on lapse hinnangul talle olulised isikud, kes on tema jaoks olemas, kellega ta saab rääkida olulistest asjadest, kes on raskuste korral toeks jm. Need ei pruugi olla ainult pereliikmed.

VANEMATE SUUTLIKKUS JA LAPSE SUHTED VANEMATEGA

➤ Kas vanemad suudavad täita lapse baasvajadused?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida :

- Kas vaatlusel näib laps hoolitsetud (sh puhas, ilmale vastav riietus ja jalatsid, esmane hügieen, hammaste, juuste ja küünte seisukord)?
- Kas vaatlusel näib laps hea toitumuse ja tervise juures (nt ei ole ebatavaliselt kõhn, kahvatu, kehaliselt nõrk või silmnähtavalt ülekaaluline)?
- Kas vanem suunab last enesehügieeni toimingutele (nt tuletab väikelapsele meelde, et õhtul ja hommikul on vaja hambaid pesta) või eeldab vanem, et laps peaks ise selle peale tulema? Küsida nii lapselt kui vanemalt.
- Kas lapsel on kodus eakohaseid mängu- või mänguasju?

Vastusevariandid:

Jah- lapse baasvajadused on täidetud, talle on tagatud esmane hoolitsus söögi, riide ja hügieeni osas.

Mõningal määral- kõik lapse baasvajadused ei ole täidetud, esineb kahtlus, kas laps saab piisavalt süüa ja igapäevast hoolitsust.

Ei- lapse baasvajadused ei ole täidetud, esineb olulisi puudujääke lapse elutingimustes või laps näib hooletusse jäetud või alatoidetud.

➤ Kas lapse ja vanemate vahel on lähedased ja hoolivad suhted?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas vanemal on võimekus ja soov luua lapsega lähedasi ja hoolivaid suhteid?
- Missugune on lapse kontakt vanemaga (vanemad on armastavad, hoolivad, hellad või mitte)?
- Kas vanemate (sh lahus elava vanema) suhe lapsega on stabiilne ja järjepidev?
- Lapse ja vanemate omavahelise suhtlemise järgi:
  - kas vanem on lapsega suheldes tema jaoks emotsionaalselt kohal ja kättesaadav?
  - kuidas vanem lapsesse suhtub ja temast räägib?
  - kuidas laps vanemasse suhtub ja temast räägib?
  - kuidas laps reageerib vanema häälele ja puudutustele?

Vastusevariandid:

Jah- omavahelised suhted on hoolivad, toetavad ja soojad.

Mõningal määral- lähedussuhe lapsega on ebastabiilne või sõltub lapsevanema tervislikust seisust. Näiteks haigusperioodil on vanem ükskõikne.

Ei- omavahelised suhted on külmad ja hoolimatud, last käesoleval ajal kasvataval isikul on võimetus/soovimatus luua lapsega lähedasi ja hoolivaid suhteid.

➤ Kas lapsele on kodus tagatud stabiilsus, järjepidevus, ettearvatavus, piiride seadmine ja juhendamine?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas lapse igapäevane elukorraldus on stabiilne ja ettearvatav? Küsida selle kohta nii lapselt kui vanemalt, nt paluda kirjeldada oma eilset päeva ja küsida täpsustavalt juurde, kas nii teete iga päev? Küsida lapselt, kas ta õhtul magama minnes üldjoontes teab, milliseks kujuneb hommik ja järgmine päev?
- Kui laps elab vaheldumisi mitmes kohas (nt elab osa ajast teise vanema või vanavanema juures), kas lapsele on üldjoontes teada oma käimiste graafik või talle antakse piisav etteteatamisaeg?
- Kas vanemad juhendavad ja toetavad last tema arengus (õppimine, spetsialistide soovitatud tegevuste järgimine jm)?
- Kui laps vajab erivajaduse tõttu mängimisel või õppimisel abi, kas ta saab seda?
- Kas vanemad arvestavad lapse arvamusega lapse eale vastavalt?
- Kas lapsele pandav vastutus on eakohane (vanusele vastav eneseteenindamise oskus, osalemine kodutöodes, koolikohustused) või pannakse lapsele ka mitteeakohast vastutust, nt kohustus hoolitseda lemmiklooma või õdede-vendade eest?
- Kas vanemad oskavad seada lapse võimete kohaselt piire (liiga range või leebe või puuduvad piirid; järjekindlus, ebapiisav või liiga seotud suhe pereliikmete vahel, üle hoolitsevad jm)?

Vastusevariandid:

Jah- last kasvatavad isikud suudavad lapsele kodus tagada stabiilse ja ettearvatava keskkonna, arvestavad lapse arvamusega, toetavad lapse iseseisvust ning samal ajal on järjekindlad ja vajalikke piire seadvad.

Mõningal määral- kas üks või mitu last kasvatavat isikut ei suuda tagada lapsele stabiilset ja ettearvatavat keskkonda, toetada lapse iseseisvust ning samal ajal seada lapsele vajalikke piire.

Näited:

Lapse elukorraldus ja vanemlik tugi on ebastabiilne, nt laps elab mitmes kohas ilma regulaarse graafikuta. Vanema(te) distsipliin on ebajärjepidev, mõnikord liiga range, teinekord jälle liiga leebe. See variant on asjakohane ka nt juhul, kui vanemad on lahku läinud ja laps elab koos ema ja tema uue elukaaslasega, aga nädalavahetustel on isa juures, ning vähemalt ühel nendest kolmest täisealisest isikust on puudulikud oskused last kasvatada, juhendada ja talle piire seada.

Ei- Lapse elukorraldus on täiesti ettearvatu, last kasvataval isikul on olulisi puudujääke lapse kasvatamisel, juhendamisel ja piiride seadmisel.

Näited: Vanemad on liiga ranged või liiga lubavad või ülimalt hoolitsevad kõiges.

POSITIIVNE TUGI JA SUHTLUSVÕRGUSTIK

➤ Kas lapsel on väljaspool kodu lähedasi ja positiivseid suhteid?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Missugused on lapse suhted laiema pere liikmetega ja lapse jaoks oluliste inimestega väljaspool kodu (vanavanemad, sugulased, teised täiskasvanud)?

- Millise regulaarsusega laps suhtleb lahus elava vanemaga ja millised on suhted?
- Missugused on lapse sõprussuhted eakaaslastega? Kas laps tunneb, et tal on piisavalt sõpru? Kas vanemad tunnevad, et lapsel on piisavalt sõpru ja need avaldavad lapsele positiivset mõju?
- Kas vanemad toetavad lapse jaoks olulisi suhteid (toetavad suhtlemist, külaskäimist jne)?

Vastusevariandid:

Jah- lähedased ja positiivsed suhted on olemas.

Mõningal määral- lähedasi suhteid on, kuid need on pigem nõrgad ja/või kaugel.

Ei- lähedased suhted puuduvad või on palju kahjustavaid suhteid (riskikäitumisega sugulased või sõbrad, sh virtuaalsõbrad).

➤ **Kas perel on toetav võrgustik?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas lapsel ja perel on toetav võrgustik, kelle käest nad saavad tuge ja praktilist abi (teised pereliikmed, lapsehoidja, sama kogemusega teine vanem, sõbrad jm)?
- Kas vanema hinnangul saavad nad võrgustikult abi alati või enamasti, kui nad seda vajavad?
- Kas vanemad või lähivõrgustiku liikmed kuuluvad toetavatesse ühendustesse (puudega laste vanemate liidud, tugigrupid jm)?

Vastusevariandid:

Jah- perel on olemas toetav võrgustik, kellelt saadakse vajadusel piisaval määral tuge ja praktilist abi.

Mõningal määral- perel on toetav võrgustik olemas, aga sealt saadavale toele ja abile ei saa alati kindel olla.

Ei- toetav võrgustik puudub või pere üldjuhul väldib nendelt abi küsimist.

PEREKESKKONNAST TULENEVAD RISKID

➤ **Kas perekeskkonnas esineb olulisi riskitegureid, mis mõjutavad lapse arengut ja turvalisust või vanemate suutlikkust?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas peres on olnud raskeid kaotusi või kriise?
- Kas lapsevanemad või isikud lapse lähiringis on toime pannud kuritegusid või lähisuhte vägivalda?
- Kas lapsevanematel või isikutel lapse lähiringis esineb vaimse tervise probleeme või sõltuvusprobleeme?
- Kas lapsevanemad elavad lahus ja nende omavahelised suhted on konfliktid?
- Kas pere on liiga suletud (ei suhtle väljaspoole ega võta vastu abi) või vastupidi liiga avatud (pere koosseis on laialivalguv, selged rollid ja piirid puuduvad, vastutust ei võeta)?
- Kas perekeskkonnas viibib sageli kõrvalisi isikuid, kes tarbivad uimasteid või alkoholi, on vägivaldsed vms?

Vastusevariandid:

Jah- perekeskkonnas esineb mitmeid olulisi riskitegureid ning lapse heaolu on seetõttu selgelt kahjustatud/ohus.

Näited: peres on olnud kriis (kellegi või millegi kaotus), millega pere ei ole toime tulnud ja mille mõju on endiselt tuntav pereliikmete suhetes, omavahel sellest ei räägita jm. Lapsevanemal on psüühikahäire (mis ei ole ravile alluv, puudub raviteadlikkus ja vanem eitab

seda). Pereliikmel esinevad sõltuvusprobleemid, agressiivsus, aga sellega ei tegeleta ega tunnista probleemi. Pere on väga suletud (ei suhtle väljaspoole ega võta vastu abi) või vastupidi liiga avatud (pere koosseis on laialivalgus, selged rollid ja piirid puuduvad, vastutust keegi ei võta, perekeskkonnas viibib pidevalt kõrvalisi isikuid).

Mõningal määral esineb riskitegureid, mis ei näi olevat mõjutanud lapse arengut ja turvalisust, aga vajalik on olukorda jälgida.

Näited: peres on olnud kriis, kuid see ei näi peresuhteid mõjutavat. Lapsevanemal on psüühikahäire, kuid ta on haigusteadlik. Pereliikmete rollid on hägusad, ootused on erinevad, võimalik, et kohustused ja vastutus ei ole proportsionaalselt jaotunud.

Lapsele, kelle peres esineb riske (nt vanemal on psüühikahäire või sõltuvusprobleem), võib hästi toimiv ja toetav sotsiaalne võrgustik (sugulased, naabrid) riski maandada, seega perega töös tuleks kaasata ka nemad.

Ei perekeskkonnas ei esine riskitegureid, mis mõjutaksid lapse arengut ja turvalisust või vanemate suutlikkust.

Näited: peres on olnud kriis, kuid pere on sellega toime tulnud ja see ei mõjuta enam peresuhteid. Lapsevanemal on psüühikahäire, kuid ta on haigusteadlik ning suhted peres on stabiilsed, soojad ja toetavad. Pereliikmed austavad teineteise arvamusi ning rolle perekonnas.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-1 - 0 korral selle heaolu valdkonnaga probleeme ei esine ning selles osas sekkumist ei ole vaja. Punkti 1 korral võib laps ühes alavaldkonnas olla haavatav ning olukord vajab jälgimist, et otsustada, kas sekkumine võib vajalik olla või mitte.

Punktid 1-5 - mõõdukad probleemid peresisest ja -väliste suhetega (kui just üks küsimustest pole vastuseks saanud 2 punkti).

Toe tagamiseks on vaja läbi viia spetsiifilisemaid hindamisi, kuhu on vaja kaasata spetsialist(id) vastavalt sellele, kus alavaldkondades probleemid esinesid. Kui lapse mõõdukad probleemid on seotud:

- **lapse baasvajaduste täitmisega**, siis sellisel juhul kaasata **perearst**, kes aitab hinnata lapse tervise ja arenguga seotud riske.
- **ülejäanud juhtudel kaasata psühholoog**, kes aitab välja selgitada probleemide olemust ning kellega koostöös otsustada, kas mõne teise erialaspetsialisti (nt kliinilise psühholoogi, pereterapeudi, vanemlusprogrammide läbiviija) kaasamine on vajalik.

Punktid 6 ja enam - tõsised probleemid selles heaolu valdkonnas, mis vajavad kiiret meeskondlikku sekkumist mõõdukate probleemide juures välja toodud spetsialistide poolt.

IGAPÄEVAELUGA TOIMETULEK

PEENMOTOORSED OSKUSED

➤ Kas lapse peenmotoorsed oskused on eakohaselt arenenud?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps suudab iseseisvalt süüa ja juua (noa, kahvli, lusika kasutamine, toidu tükeldamine, tassi haaramine ja tõstmine)?
- Kas laps oskab iseseisvalt riietuda (paneab kinni nööbid ja trukid, ise kindad kätte ja saapad jalga, väikelastel võib olla probleeme paelte sidumisega)?
- Kas laps on võimeline iseseisvalt teostama hügieenitoiminguid (käte, näo ja hammaste pesemine)?
- Kui laps kasutab abivahendit, siis kas ta saab ise selle paigaldamisega hakkama?

Vastusevariandid:

Jah- laps saab kõikide toimingutega iseseisvalt või abivahendiga hakkama.

Mõningal määral- laps vajab teise isiku abi teatud toimingutes (nt toidu tükeldamisel, nõõpide, lukkude ja paeltega).

Ei- laps vajab toimingute teostamiseks täielikult teise isiku abi.

TUNDELU JA KÄITUMINE

➤ Kas lapsel on raskusi sotsiaalse suhtlemisega?

Küsimusega hinnatakse lapse sotsiaalset arengut. Vastuse saamiseks jälgige last ning suhelge tema enda ning teiste võrgustiku liikmetega. Kas laps vastab küsimustele ning kas tema vastused on arusaadavad? Kas laps kasutab tervitus- ja viisakusväljendeid. Kas ta julgeb ja oskab endast rääkida? Kas laps palub vabandust, kui ta on halvasti käitunud, kas ta saab enda eksimusest aru? Kas laps mängib meelsasti eakaaslastega? Kas ta on võimeline enda soove väljendama?

Vastusevariandid:

Ei- laps on viisakas, räägib endast meelsasti ning suudab enda soove väljendada kõnes. Eakaaslastega mängib meeleldi.

Mõningal määral- laps vastab küsimustele vastumeelselt ning kõne on kohati arusaamatu või kasutab kõne asemel abivahendit/viitamist/häälitsusi. Eelistab pigem mängida üksi.

Jah- laps ei vasta küsimustele või tema kõnest ei ole võimalik aru saada, võrgustikuliikmete hinnangul ei ole lapsel huvi eakaaslastega mängimise vastu või ta on eakaaslaste suhtes ründava käitumisega. Soovide väljendamisega on raskusi.

➤ Kas lapsel on raskusi alustatud tegevuste lõpule viimisega?

Kas laps keskendub tegevustele vaid lühiajaliselt ning jätab ettevõetud tegevused lõpetamata?

Kas vaimne pingutus on lapsele raske ja vastumeelne?

Kas laps on püsiv ja rahutu?

Vastusevariandid:

Ei- lapsel ei esine raskusi alustatud tegevuste lõpule viimisega.

Mõningal määral- lapsel esineb aeg-ajalt raskusi, peamiselt siis, kui tegemist on tema jaoks ebameeldivamate tegevustega.

Jah- laps keskendub tegevustele vaid lühiajaliselt, tähelepanu hajub kergesti, ta üritab vältida tegevusi, mis nõuavad vaimset pingutust.

➤ Kas lapsel on raskusi oma tunnete ja emotsioonidega toimetulemisega?

Seisundi hindamisel on oluline ajavahemik, et välistada juhuslikud muutused. Paluge lapsel, vanemal ja teistel võrgustikuliikmetel mõelda viimase 6 kuu peale. Kas ja kui sageli on lapsel olnud raskusi oma tunnete ja emotsioonidega toimetulemisega? Küsimusega ei hinnata ühekordseid juhtumeid, vaid pikemat aega kestvat olukorda.

Märksõnad: rõõmus, rahul, unehäire, kurb, hirmunud.

Vastusevariandid:

Ei- laps on rõõmus, ta magab rahulikult ning väsimust ei esine või seda esineb väga harva.

Mõningal määral- lapsel esineb teatud hetkedel kurvameelsust või väsimust.

Jah- Laps on pahur või kurvameelne, tal on raske uinuda ning ta on väsinud. Tegemist on pikaajalise tundega (nt kurvameelsus on kestnud püsivalt mitu nädalat).

TUALETI KASUTAMINE

➤ Kas laps kasutab iseseisvalt tualetti?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps jõuab õigeaegselt tualetti?
- Kas laps vajab iga paari tunni järel meeldetuletust või saab ta ise aru, millal on vaja tualetti minna?

Vastusevariandid:

Jah- väikelaps annab õigeaegselt märku, millal tal on vaja tualetti kasutada ning ta saab iseseisvalt või vanema suunamisega/vähese abiga tualeti toimingutega hakkama. Suuremad lapsed lähevad ise õigeaegselt tualetti ning saavad iseseisvalt.

Mõningal määral- lapsel on mõnikord aluspüksid märjad.

Ei- laps ei saa ise aru, millal tal on vaja tualetti kasutada.

➤ Kas laps märgab voodit une ajal?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Mõelda viimase poole aasta peale, kui tihti laps märgas voodit une ajal?

Vastusevariandid:

Ei- Laps ei märga voodit või siis väikelapse puhul on seda viimase poole aasta jooksul juhtunud mõni üksik kord.

Mõningal määral- Laps märgab voodit mõned korrad kuus. Väikelaste puhul, kes veel öösel mähkmeid kasutavad on mitmel korral kuus mähe hommikul märg.

Jah- Laps märgab voodit igal nädalal ning väikelapsel, kes öösel mähet kasutab on enamikel hommikutel mähe märg.

JÄRELEVALVE

Järelevalve on vajalik lapse vanusest tulenevalt ja/või lapse erivajadusest tulenevalt. Juhul, kui eespool olevatest küsimustest on selgunud, et lapsel on näiteks liikumispuue ja ta vajab abi liikumisel, on tegemist vaid täiendavate küsimustega terviseprobleemi ulatuse mõõtmiseks. Psüühikahäire või vaimse mahajäämuse kohta info küsimine on delikaatne ja selliste seisundite fikseerimiseks kasutatakse nn kaudseid küsimusi. Järgmised kaks küsimust ongi suunatud kõige enam psüühikahäirete või vaimse alaarengu olemasolu hindamiseks.

➤ Kas laps vajab eakohasest rohkem järelevalvet väljaspool kodu?

“Jah” puhul palun täpsustage kommentaari lahtris, mis põhjustel vajab laps eakohasest rohkem järelevalvet.

➤ Kas laps vajab eakohasest rohkem järelevalvet kodus?

“Jah” puhul palun täpsustage kommentaari lahtris, mis põhjustel vajab laps eakohasest rohkem järelevalvet.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-1 - 0 korral selle heaolu valdkonnaga probleeme ei esine ning selles osas sekkumist ei ole vaja. Punkti 1 korral võib laps ühes alavaldkonnas olla haavatav ning olukord vajab jälgimist, et otsustada, kas sekkumine võib vajalik olla või mitte.

Punktid 1-5 - mõõdukad probleemid igapäevaelu toimingutega (kui just üks küsimustest pole

vastuseks saanud 2 punkti).

Toe tagamiseks on vaja läbi viia spetsiifilisemaid hindamisi, kuhu on vaja kaasata spetsialist(id) vastavalt sellele, kus alavaldkondades probleemid esinesid. Kui lapse mõõdukad probleemid on seotud:

- **peenmotoorsete oskustega**, siis kaasata **tegevusterapeut**, kes tegeleb tegevusvõimet mõjutavate tegurite väljaselgitamise ning igapäevaelu toimingutes osalemise parandamisega.
- **tundeelu ja käitumisega**, siis konsulteerida **perearstiga**, et otsustada, kas lastepsühhiaatri või mõne muu erialaspetsialisti kaasamine on vajalik või mitte.
- **tualeti kasutamise**ga, siis konsulteerida **perearstiga**, kes aitab välja selgitada probleemide põhjused, vajadusel kaasates erialaspetsialiste.
- **eakohasest suurema järelevalve vajadusega**, siis arutada koos vanematega, mis ressursid on perel, et tagada lapse pidev järelevalve ning millist tuge saab pakkuda kohalik omavalitsus teenuste toel (lapsehoiu- või tugiisikuteenus, pikapäevarühm, laagrid jm).

Punktid 6 ja enam - tõsised probleemid selles heaolu valdkonnas, mis vajavad kiiret meeskondlikku sekkumist mõõdukate probleemide juures välja toodud spetsialistide poolt.

HARIDUS

Koolikohustuslikud on kõik lapsed alates hetkest, mil nad on enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit saanud 7-aastaseks kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Lasteaias käimine on vabatahtlik, ent kui laps ei käi lasteaias tuleb välja selgitada, mis on selle põhjuseks.

ÜLDINFO HARIDUSE KOHTA

➤ Mis klassis/rühmas laps õpib?

Lasteaias käivate laste puhul kirjutada, millises rühmas laps käib.

Sõimerühmas on kuni kolmeaastased lapsed. **Lasteaiarühmas** on kolme- kuni kuueaastased lapsed ning kuue- kuni seitsmeaastased lapsed ja lapsed, kelle koolikohustuse täitmise alustamine on edasi lükatud. **Liitrühmas** on koos sõime- ja lasteaiarühmaelised lapsed. **Sobitusrühmas** on erivajadustega lapsed koos teiste lastega. **Erirühmas** on erivajadustega lapsed.

➤ Millise õppekava alusel laps õpib?

Üldharidust on võimalik omandada järgmiste õppekavade alusel: tavaõppekava, lihtsustatud õppekava, toimetuleku õppekava või hooldusõppe õppekava. Valida rippmenüüst sobiv variant.

➤ Kas haridusasutus on lapsele tuge pakkunud?

Kool võib kohandada õppe sisu, õppeaega, protsessi ja korraldust. Pakkuda täiendavat pedagoogilist juhendamist, tugispetsialistide teenust ning vajadusel õpiabi individuaalselt või rühmas.

KOOLIS/LASTEAIAS KÄIMINE

➤ Kui laps on eelkooliealine, siis kas ta käib lasteaias või hoius?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui laps ei käi lasteaias ega ka hoius, siis uurida mis põhjusel (üks vanematest on kodune ning toetab ise lapse arengut, rahaliselt või logistiliselt ei ole võimalik)?
- Kui laps ei käi lasteaias ega hoius, siis uurida, kuidas vanemad harjutavad erinevaid oskusi (nt lugemist, matemaatikat, käelist tegevus jm)?
- Kas laps käib mõnes huviringis?

Vastusevariandid:

Jah- laps käib lasteaias või lastehoius.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius vanema soovil, aga lapse areng on toetatud.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius, kuna vanem ei ole leidnud lapse erivajadustele sobivat lahendust. Sobiva lahenduse leidmiseks võtta ühendust KOV haridusspetsialistiga.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius vanema soovil ning kodus ei ole tõenäoliselt lapse areng toetatud.

➤ **Kui laps on kooliealine, siis kas ta käib koolis?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps ei käi mingis konkreetses tunnis või on puudumine üldine?
- Mis on erinevate osapoolte (kindlasti ka laps ise) arvamus, miks laps ei käi koolis (nt peab tööl käima, läheb hilja magama ja on hommikul väsinud, tervis ei võimalda)?

Vastusevariandid:

Jah- laps käib koolis ja lasteaias

Mõningal määral- laps puudub teatud tundidest.

Ei- laps on koolikohustuslikus eas, aga ei ole kooli nimekirjas või on kooli nimekirjas, aga tegelikult ei käi koolis. Koolikohustuslikus eas lapse koolis mittekäimise kriitiline puudumiste piir on ca 20% tundidest.

RAHULOLU HARIDUSASUTUSEGA

➤ **Kas lapsele koolis/lasteaias (hoius) meeldib?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui laps näitab üles vastumeelsust kooli/lasteaeda minemiseks, uurida, kas see on ajutine (hiljutine erimeelsus/sündmus, mis praegusel hetkel vastust mõjutab) või pikemaajalisem (mitu nädalat, kuud) hoiak? Mis selle taga on?

Vastusevariandid:

Jah - lapsele meeldib haridusasutuses. Läheb hommikul meelsasti ning koju tuleb heas tujus.

Mõningal määral - lapsel on suur vastumeelsus, kuid selle tagajärjed ei ole veel tervises avaldunud.

Ei - suur vastumeelsus, otsib võimalusi haridusasutusse mitte minemiseks. Ilmnenud on ärevus, psühhosomaatilised nähud. Laps kurdab hommikul pea- ja/või kõhuvalu üle.

ARENG JA EDASIJÕUDMINE

➤ **Kas lapse hinded on head? / Kas lasteaialapse areng on toetatud?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

Koolis käiva lapse puhul küsida hinnete kohta, lasteaias või hoius käiva lapse puhul õpetaja tagasisidet. Lasteaiaelise koduse lapse puhul küsida, kuidas pühendatakse lapsele aega, millised tegevused lapsele meeldivad, kas nende tegevuste puhul on vanema hinnangul areng olnud märgatav (paluda kirjeldada).

Vastusevariandid:

Jah - koolis käiva lapse hinded on head ning lasteaias või hoius käiva lapse puhul on areng toetatud. Lasteaiaelise koduse lapse areng on toetatud juhul, kui temaga mängitakse, õpetatakse tähti, tehakse käelisi tegevusi (näiteks joonistamine, voolimine), talle loetakse, õpetatakse arve ja arvutamist jne.

Mõningal määral - hinded puudulikud, kuid kool juba pakub täiendavat tuge ja on näha paranemise märke/laps jõuab siiski edasi. Lasteais või hoius käiva lapse puhul on lapsel tuge vaja, kuid haridusasutuse poolt on tugi juba korraldatud ning olukord on liikunud paremuse poole.

Ei - lapse hinded puudulikud, sh käitumishinne ning tuge ei ole pakutud või pakutav tugi ei ole andnud tulemusi.

SUHTED ÕPETAJATE JA KOOLI- VÕI RÜHMAKAASLASTEGA

➤ Kas lapse suhted eakaaslaste ja õpetajatega on head?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui on keerulisi/pingelisi/konfliktseid suhteid, siis kas need on ajutiselt pingelised (hiljutine sündmus, mis mõjutab hetkeolukorda) või pikemaajalisem (nädalad, kuud)?
- Milline näeb lapse päev haridusasutuses välja? Kellega ta mängib/suhtleb? Kellega mitte ning mis on selle põhjuseks?
- Kuidas laps oma pahameelt teistele väljendab? Kas keegi on temaga olnud väga kuri? Kuidas?
- Küsida suhete kohta nii õpetajate kui klassi/rühmakaaslastega. Kas klassikaaslased sõbrad, käivad külas?
- Mida laps arvab teiste kiusamisest (sh küberkiusamisest)?
- Kui on suhetes probleeme, küsida, kas on räägitud sellest sotsiaalpedagoogi või psühholoogiga? Kas õpetaja(d) on olukorrast teadlik(ud)?

Vastusevariandid:

Jah - suhted on head, laps mängib/suhtleb meelsasti eakaaslastega.

Mõningal määral - suhted halvad, tunneb end halvasti koolis/lasteaias, aga ei ilmne “ei” all toodud loetletud asjaolusid.

Ei - suhted on väga halvad, sh nt agressiivne käitumine lapse poolt, last kiusatakse või ise kiusab, tõrjutud.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-1 - 0 korral selle heaolu valdkonnaga probleeme ei esine ning selles osas sekkumist ei ole vaja. Punkti 1 korral võib laps ühes alavaldkonnas olla haavatav ning olukord vajab jälgimist, et otsustada, kas sekkumine võib vajalik olla või mitte.

Punktid 1-5 - mõõdukad probleemid haridusvaldkonnas (kui just üks küsimustest pole vastuseks saanud 2 punkti).

Toe tagamiseks on vaja läbi viia spetsiifilisemaid hindamisi, kuhu on vaja kaasata spetsialist(id) vastavalt sellele, kus alavaldkondades probleemid esinesid. Kui lapse mõõdukad probleemid on seotud:

- **lasteaias käimisega** ning on põhjust arvata, et lapse areng ei pruugi olla eakohane, et temaga ei tegeleta ning ei pakuta piisavalt arendavaid tegevusi, siis pöörduda **Rajaleidja keskuse** poole.

Kui vanemad sooviks, et laps käiks lasteaias, aga ei saa käia (raha, asukoha vmt põhjusel) või kui ei soovi käia, kuid lapse areng ei ole toetatud kodus, siis kaasata takistuse lahendamisse **kohaliku omavalitsuse haridusspetsialist**. Lahenduste leidmisel pidada mees ka seda, et kui tegemist on logistilise põhjusega, siis kuidas saab olukord lahendatud, kui saabub koolikohustuslik iga.

- **koolis käimisega, haridusasutusega rahuloluga arengu**, siis kaasata kooli haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineeri (edaspidi HEVKO), et leida lahendusi.

- **arengu ja edasijõudmisega**, siis kui hinded on puudulikud, kuid kool juba pakub täiendavat tuge ja on näha paranemise märke, võtta ühendust **HEVKOga**, et kinnitada vanema ja lapse seisukohta paranemise osas. Kui kool seda ei kinnita, võtta ühendust **Rajaleidja keskusega**.
- **omavaheliste suhetega õpetajate ja kooli- või rühmakaaslastega**, mis on pikemaajaliselt olnud pingelised. Sellisel juhul võtta ühendust **HEVKOga**.

Punktid 6 ja enam - tõsised probleemid selles heaolu valdkonnas, mis vajavad kiiret sekkumist kaasates **Rajaleidja keskuse spetsialiste**.